

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни
“ОСНОВИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ”
(для бакалаврів)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2012

Підготовлено старшим викладачем кафедри прикладної математики та інформаційних технологій *С. М. Мамонтовим*

Затверджено на засіданні кафедри прикладної математики та інформаційних технологій (протокол № 5 від 05.02.10)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Мамонтов С. М. Навчальна програма дисципліни “Основи безпеки життєдіяльності у надзвичайних ситуаціях” (для бакалаврів) — К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. — 14 с.

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, тематичний план та зміст дисципліни “Основи безпеки життєдіяльності у надзвичайних ситуаціях”, теми та зміст семінарських занять, теми рефератів, питання для самоконтролю, список літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2012
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2012

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна дисципліна “Безпека життєдіяльності” (БЖД) – це обов’язкова загальноосвітня дисципліна, основним завданням якої є формування у студентів поняття про комфортну та безпечну взаємодію людини із середовищем, існування та питання захисту від негативних факторів техногенного, природного, військового та соціального характеру.

Безпека життєдіяльності людини у надзвичайних ситуаціях стає актуальною дисципліною в сучасних умовах посилення антропогенного впливу на природне середовище, процесів урбанізації, росту населення міст, виснаження природних ресурсів, загострення проблеми питної води у світі, загострення соціально небезпечних явищ (злочинність, збройні конфлікти, епідемії, голод тощо). Надзвичайна ситуація – це стан на певній території, який склався в результаті аварії, небезпечного природного явища, катастрофи, стихійного або іншого лиха, які можуть спричинити або спричинили людські жертви, шкоду здоров’ю людей або навколишньому середовищу, значні матеріальні втрати та порушили умови життєдіяльності людей. Також надзвичайною ситуацією можна вважати індивідуальні випадки, в результаті яких людина потрапляє у незвичні для себе умови існування.

У результаті вивчення дисципліни студенти мають знати:

- основні джерела небезпеки в сучасних умовах існування;
- яким чином в Україні забезпечується функціонування системи БЖД,
- основні правила поведінки у надзвичайних ситуаціях природного, техногенного та соціально-політичного характеру;
- основи здорового способу життя та правила надання першої медичної допомоги;
- як оцінювати небезпечну ситуацію та вміти реалізувати адекватну реакцію на неї.

Курс розрахований на 54 години і закінчується заліком.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
“ОСНОВИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
1 2	Змістовий модуль I. Основні поняття та терміни Безпека життєдіяльності як навчальна дисципліна. Організація функціонування системи БЖД в Україні Безпека, небезпека, ризик, надзвичайна ситуація. Класифікація надзвичайних ситуацій
3 4 5	Змістовий модуль II. Надзвичайні ситуації природного характеру Будова Землі. Джерела небезпеки природного середовища Надзвичайні ситуації гідрологічного, геологічного та геофізичного характеру Надзвичайні ситуації метеорологічного та космічного походження. Інфекційні захворювання та епідемії
6 7	Змістовий модуль III. Надзвичайні ситуації техногенного характеру Походження та розвиток техногенних надзвичайних ситуацій. Етапи ліквідації Правила поведінки при аваріях на промислових об'єктах, транспорті, при руйнуванні будівель. Охорона праці
8 9	Змістовий модуль IV. Надзвичайні ситуації соціально-політичного характеру Безпека під час військових дій, громадських заворушень, масових заходів Злочинність. Причини та небезпеки
10 11	Змістовий модуль V. Особиста безпека Побутові джерела небезпеки Перша медична допомога
Разом годин: 54	

ЗМІСТ
дисципліни
“ОСНОВИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ”

Змістовий модуль I. Основні поняття та терміни

Тема 1. Безпека життєдіяльності як навчальна дисципліна.
Організація функціонування системи БЖД в Україні

Основні поняття, терміни, визначення. БЖД як навчальна дисципліна і система заходів. Зв'язок БЖД з іншими дисциплінам. Функціонування системи БЖД на рівні держави. Правові, нормативні та організаційні основи забезпечення безпеки життєдіяльності. Законодавча база.

Література [1–3; 10]

Тема 2. Безпека, небезпека, ризик, надзвичайна ситуація.
Класифікація надзвичайних ситуацій

Визначення поняття безпеки, небезпеки, ризику. Принцип розрахунку ризику. Потенційна небезпека. Надзвичайна ситуація. Виникнення надзвичайних ситуацій. Класифікація за походженням, поширенням, темпами розвитку. Етапи ліквідації надзвичайних ситуацій.

Література [10; 13; 20; 21; 28]

Змістовий модуль II. Надзвичайні ситуації природного характеру

Тема 3. Будова Землі. Джерела небезпеки природного середовища

Літосфера, атмосфера, гідросфера, магнітосфера, біосфера – будова, функції та походження. Класифікація небезпек природного середовища за принципом походження (геологічні, геофізичні, метеорологічні, гідрологічні, біологічні). Біологічна дія сонячної радіації. Походження та функція озонового екрану.

Література [5; 19; 30; 32]

Тема 4. Надзвичайні ситуації гідрологічного, геологічного та геофізичного характеру

Механізми виникнення гідрологічних надзвичайних ситуацій природного характеру. Сезонні та добові коливання рівня води. Механізми виникнення геологічних та геофізичних надзвичайних ситуацій. Землетруси, сейсмічно небезпечні райони Землі. Цунамі, селі, зсуви як результат взаємодії літосфери та гідросфери. Основи безпеки у надзвичайних ситуаціях гідрологічного, геологічного та геофізичного характеру.

Література [6; 9; 26]

Тема 5. Надзвичайні ситуації метеорологічного та космічного походження. Інфекційні захворювання та епідемії

Кліматичне районування Землі. Температурний режим, атмосферний тиск, вологість повітря, роза вітрів. Циклони та атмосферні фронти. Надзвичайні ситуації метеорологічного характеру залежно від кліматичного поясу та сезону. Сонячна та космічна радіація. Сонячний вітер та магнітні бурі. Вплив радіації на організм людини. Епідемічні захворювання. Бактеріальні та вірусні інфекції. Епідемії та епізоотії. Санітарно-епідеміологічний нагляд.

Література [9; 32; 38]

Змістовий модуль III. Надзвичайні ситуації техногенного характеру

Тема 6. Походження та розвиток техногенних надзвичайних ситуацій. Етапи ліквідації

Надзвичайні ситуації на виробництві. Надзвичайні ситуації з викидом сильнодіючих отруйних речовин (СДОР). Поняття про гранично допустиму концентрацію (ГДК). Класифікація отруйних речовин. Аварії на радіаційно небезпечних об'єктах. Види радіоактивного випромінювання, вплив радіації на організм людини. Аварії на транспорті. Класифікація транспортних аварій. Аварії систем комунікації. Попередження та ліквідація техногенних надзвичайних ситуацій.

Література [11; 13; 15; 23; 25; 27]

Тема 7. Правила поведінки при аваріях на промислових об'єктах, транспорті, при руйнуванні будівель. Охорона праці

Техніка безпеки на виробництві. Нормативні документи, відповідальність. Шляхи евакуації з будівель та об'єктів. Пожежна безпека та засоби пожежогашіння. Класифікація пожеж. Вибухи та їх фактори ураження. Правила поведінки при транспортних аваріях. Запобігання транспортних аварій. Причини руйнування будівель. Поведінка у будівлях, що руйнуються. Посадові обов'язки та відповідальність інженера з охорони праці на підприємстві.

Література [11; 15; 31; 37]

Змістовий модуль IV. Надзвичайні ситуації соціально-політичного характеру

Тема 8. Безпека під час військових дій, громадських заворушень, масових заходів

Сучасні соціально-політичні та соціально-економічні проблеми. Види міждержавного та міжцивілізаційного протистояння (ідеологічне, культурне, економічне, військове). Безпека у зоні збройного конфлікту. Безпека під час громадських заворушень та при небезпеці силових дій з боку правоохоронних органів. Правила поведінки у натовпі.

Література [4; 10; 12]

Тема 9. Злочинність. Причини та небезпеки

Злочинність як соціальний феномен. Причини виникнення злочинності. Види насильства. Відповідальність. Види злочинності. Поняття про віктимологію та віктимність. Мінімізація загроз з боку потенційних злочинців.

Література [4; 39]

Змістовий модуль V. Особиста безпека

Тема 10. Побутові джерела небезпеки

Побутова електрика. Механізми впливу електрики на організм людини. Побутова хімія. Побутовий газ. Ліки. Лампи денного світла та ртутні термометри. Побутові прилади. Домашні тварини.

Література [10; 13; 24; 38]

Тема 11. Перша медична допомога

Невідкладна допомога. Перша медична допомога при кровотечах. Венозна та артеріальна кровотеча. Допомога при переломах кісток. Допомога при отруєннях. Перша допомога при опіках та обмороженнях. Перша допомога при втраті свідомості, запамороченні. Струс мозку – причини, сутність, можливі наслідки, перша допомога при підозрі на струс мозку. Перша допомога при нападах серцево-судинних захворювань.

Література [9; 13; 24; 34; 35]

ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

1. Фізичні, хімічні та біологічні чинники навколишнього середовища, їх комплексний вплив на життєдіяльність людини. Поведінка у надзвичайних ситуаціях природного характеру.

Література [6–9]

2. Негативні виробничі фактори, їх біологічна дія та заходи щодо зменшення шкідливого впливу чинників виробничого середовища на людину. Поведінка у надзвичайних ситуаціях техногенного походження.

Література [11; 14; 17; 22; 23; 25; 29]

3. Стан здоров'я населення України. Небезпечні захворювання. Боротьба людства проти найнебезпечніших інфекційних захворювань.

Література [8; 24; 38]

4. Надзвичайні ситуації військового характеру. Вражаючі фактори вибуху. Вражаючі фактори ядерної, хімічної та біологічної зброї.

Література [18; 25; 27; 33]

5. Злочинність як соціальний феномен. Віктимність, віктимологія. Рекомендації щодо безпеки у сучасному місті.

Література [4; 39]

6. Побутовий травматизм. Травматизм на дорогах. Безпека на транспорті. Перша медична допомога.

Література [34; 35]

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Система безпеки життєдіяльності. Її основні підсистеми.
2. Контроль стану і функціонування системи БЖД в Україні.
3. Нормативно-правове забезпечення системи БЖД в Україні.
4. Що таке безпека, небезпека, ризик?
5. Які фактори природного середовища несуть небезпеку для людини?
6. Охарактеризувати техносферу як похідну соціального розвитку людини.
7. Як впливає діяльність людини на навколишнє природне середовище?
8. Що таке забруднення?
9. Що таке фізичне забруднення?
10. Що таке хімічне забруднення?
11. Що таке біологічне забруднення?
12. Що таке ГДК, ГДВ, ГДС?
13. Що таке надзвичайна ситуація?
14. Описати надзвичайні ситуації гідрологічного характеру.
15. Описати техногенні надзвичайні ситуації гідрологічного характеру.
16. Описати надзвичайні ситуації геофізичного та геологічно характеру.
17. Як треба діяти при землетрусі?
18. Як треба діяти за раптового підняття рівня води?
19. Описати надзвичайні ситуації метеорологічного характеру.
20. Як треба діяти при штормі?
21. Що таке кислотні дощі? Яка причина їх виникнення?
22. Профілактика обморожень в умовах низьких температурах.
23. Як запобігти зневодненню організму в умовах високих температур та низької вологості повітря?
24. Що таке озон?
25. Походження та функції озонового екрана.
26. Походження та функції магнітного поля Землі.
27. Біологічна дія ультрафіолетового опромінення.
28. Назвати найнебезпечніші інфекційні захворювання в Україні.
29. Профілактика інфекційних захворювань.
30. Які є основні шляхи переносу інфекції?

31. Що таке небезпечні та шкідливі фактори техногенного середовища?
32. Що таке урбанізація та як вона впливає на середовище існування людини?
33. Потенційні небезпеки промислового підприємства.
34. Що таке сильнодіючі отруйні речовини? Принципи та методи захисту від них.
35. Які існують шляхи потрапляння отруйних речовин в організм?
36. Як впливають сільськогосподарські отрутохімікати на організм людини?
37. Що таке ДДТ? Плюси та мінуси пестицидів.
38. Що таке генетично модифіковані організми?
39. Джерела радіоактивного випромінювання.
40. Види радіоактивного випромінювання.
41. Небезпеки різних видів радіації.
42. Що таке пожежна безпека?
43. Які засоби пожежогасіння мають бути на підприємстві?
44. Порядок дій при виникненні пожежі на підприємстві.
45. Які головні принципи, яких необхідно дотримуватися при плануванні протипожежної безпеки на підприємстві?
46. Що таке транспортна безпека?
47. Назвіть основні правила поведінки людей на дорогах. Профілактика транспортних пригод.
48. Порядок ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного характеру.
49. Що таке техніка безпеки?
50. Навіщо на підприємстві потрібна посада інженера з техніки безпеки?
51. Посадові обов'язки та відповідальність інженера з техніки безпеки.
52. Які є класи пожеж?
53. Правила ліквідації пожеж різного класу.
54. Чим аварія відрізняється від катастрофи?
55. Що таке протигаз? Які є типи протигазів?
56. В яких випадках застосовують ізольований протигаз?
57. Загальна структура невідкладних та рятувальних робіт.
58. Причини та можливі наслідки аварій систем життєзабезпечення людини.
59. Індивідуальні та колективні засоби захисту.
60. Що таке збройний конфлікт? Класифікація збройних конфліктів.

61. Правила поведінки у місті в умовах бойових дій.
62. Які є міжнародні угоди щодо ведення бойових дій та обмеження видів озброєння?
63. Які є види зброї масового ураження?
64. Назвати вражаючі фактори ядерного вибуху. Види ядерних боєприпасів.
65. Класифікація хімічного озброєння.
66. Що таке біологічна зброя?
67. Правила поведінки при взаємодії з представниками правоохоронних органів на вулиці.
68. Правила поведінки у натовпі.
69. Що робити, якщо у натовпі вас збили з ніг?
70. Що таке злочинність?
71. Які причини криміналізації суспільства?
72. Яку людину можна назвати віктимною?
73. Що таке віктимологія?
74. Які є види насильства?
75. Що таке електробезпека?
76. Яким чином електрика впливає на організм людини?
77. Які основні принципи безпечного поводження з електроприладами?
78. Що треба робити у випадку займання електроприладів?
79. Які є небезпеки побутового газу?
80. Що треба робити при відчутті запаху газу?
81. Правила зберігання побутових хімічних речовин.
82. Чому домашня аптечка має бути у недоступному для дітей місці?
83. Що треба робити з відпрацьованими лампами денного світла?
84. Як ртуть впливає на організм людини?
85. Що таке демеркуризація?
86. Яку небезпеку можуть становити домашні тварини?
87. Правила поводження з агресивно налаштованою собакою.
88. Як відрізнити артеріальну кровотечу від венозної?
89. Що треба робити при підозрі на перелам хребта?
90. Що треба робити при харчових отруєннях?
91. Що треба робити при укусах отруйних тварин?
92. Правила виживання у автономних умовах існування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Безопасность* жизнедеятельности: Учебник / Под ред. проф. Э. А. Арустамова. — М.: Изд. дом “Дашков и Ко”, 2000.
2. *Безопасность* жизнедеятельности: Учеб. для вузов / Под общ. ред. С. В. Белова. — М.: Высш. шк., 1999. — 343 с.
3. *Безпека* життєдіяльності / За ред. Я. І. Бедрія. — Л., 2000. — 270 с.
4. *Белкин Р. С.* Криминалистическая энциклопедия. — М.: Изд-во БЕК, 1997.
5. *Білявський Г. О., Падун М. М., Фурдуй Р. С.* Основи загальної екології. — К.: Либідь, 1995. — 370 с.
6. *Будико М. И.* Глобальная экология. — М.: Мысль, 1977. — 328 с.
7. *Буравльов Є. П.* Основи сучасної екологічної безпеки. — ВАТ “ІТН”, 2000. — 235 с.
8. *Величковский Б. Т., Кирпичев В. И., Суравегина И. Т.* Здоровье человека и окружающая среда. — М.: Новая шк., 1997. — 235 с.
9. *Воловин В. Г.* Человек в экстремальных условиях природной среды. — М.: Мысль, 1983. — 220 с.
10. *Гайченко В. А., Коваль Г. М.* Основи безпеки життєдіяльності. — К.: МАУП, 2006. — 440 с.
11. *Гігієна праці* / А. М. Шевченко, О. Г. Яворівський, Г. О. Гончарук та ін. — К.: Інфотекс, 2000. — 610 с.
12. *Гринин А. С., Новиков В. Н.* Безопасность жизнедеятельности: Учеб. пособие. — М.: ФАИР-ПРЕСС, 2002.
13. *Дозы. Эффекты. Риск.* — М.: Мир, 1998. — 75 с.
14. *Екологія і закон* // Екологічне законодавство України: В 2 т. / За ред. В. І. Андрейцева. — К.: Юрінком-Інтер, 1997.
15. *Єлісєєв А. Г.* Охрана праці: Підруч. з курсу “Охрана праці” для ПТУ. — К.: 1995. — 88 с.
16. *Законодавство* України “Про охорону праці”: Зб. нормат. док. — К.: Поліграфкнига, 1995. — Т. 1, 2.
17. *Каспаров А. А.* Гигиена труда и промышленная санитария. — М.: Медицина, 1981. — 368 с.
18. *Кириллов В. Ф., Книжников В. А., Коренков И. П.* Радиационная гигиена. — М.: Медицина, 1988. — 336 с.
19. *Корсак К. В., Плахотник О. В.* Основи екології. — К.: МАУП, 1998. — 230 с.

20. *Ланін В. М.* Безпека життєдіяльності людини. — К.: Знання; Л.: ЛБК НБУ. — 186 с.
21. *Лукашов О. Д.* Безпека життєдіяльності: Курс лекцій. — К.: Вид-во КНУ, 2004. — 230 с.
22. *Малишко М. І.* Основи екологічного права України. — К.: МАУП, 1998. — 127 с.
23. *Маршал В.* Основные опасности химических производств. — М.: Мир, 1989.
24. *Медицинская валеология / Г. Л. Апанасенко, Л. А. Попова.* — К.: Здоровье, 2000. — 245 с.
25. *Нормы радиационной безопасности (НРБ-96),* — М., 1996.
26. *Окружающая среда (споры о будущем) / А. М. Рябчиков, И. И. Альгшулер, С. П. Горшков и др.* — М.: Мысль, 1983. — 176 с.
27. *Основы радиационной безопасности: Учеб. пособие.* — В. П. Машкович, А. М. Панченко. — М.: Энергоиздат, 1990.
28. *Пістун І. П.* Безпека життєдіяльності. — Суми, 1999. — 301 с.
29. *Пристер Б. С., Лоцилов П. А., Немец О. Ф., Поярков В. А.* Основы сельскохозяйственной радиологии. — К., 1991.
30. *Рамад Ф.* Прикладная экология. Воздействие человека на биосферу. — Л.: Гидрометеиздат, 1981. — 545 с.
31. *Русак О. Н.* Безопасность и охрана труда: Учеб. пособие. — СПб.: ЛТА, МАНЭБ, 1998.
32. *Смит Р. Л.* Наш дом Земля. — М.: Мысль, 1982. — 384 с.
33. *Солтовський О. І.* Основи соціальної екології. — К.: МАУП, 1997. — 165 с.
34. *Ткачук В. Г., Хатко В. В.* Медико-социальные основы здоровья. — К.: МАУП, 1999. — 69 с.
35. *Справочник по оказанию скорой и неотложной помощи / Под ред. О. М. Елесева.* — М.: Медицина, 1988.
36. *Охрана окружающей среды: Учебник / Под ред. С. В. Белова.* — М.: Высш. шк., 1991.
37. *Охрана труда в машиностроении: Учебник / Под ред. Е. Я. Юдина, С. В. Белова.* — М.: Машиностроение, 1983.
38. *Хижняк М. І., Нагорна А. М.* Здоров'я людини та екологія. — К.: Здоров'я, 1995. — 230 с.
39. *Черных Н. С.* Виктимологическая практика и культура общества // Преступность и культура. — М., 1999.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Тематичний план дисципліни “Основи безпеки життєдіяльності у надзвичайних ситуаціях”.....	4
Зміст дисципліни “Основи безпеки життєдіяльності у надзвичайних ситуаціях”.....	5
Теми семінарських занять.....	8
Питання для самоконтролю.....	9
Список літератури.....	12

Відповідальний за випуск *А. Д. Везеренко*
Редактор *С. М. Толкачова*
Комп’ютерне верстання *А. П. Нечипорук*

Зам. № ВКЦ-4934

Формат 60×84/16 . Папір офсетний.
Друк ротатійний трафаретний. Ум. друк. арк. 0,93. Обл.-вид. арк. 0,72.
Наклад 30 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

ДП «Видавничий дім «Персонал»
03039 Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. XX

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб’єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008*

Надруковано в друкарні ДП «Видавничий дім «Персонал»